

Досвід вітчизняного оподаткування переконує, що на всіх етапах його становлення практика не керувалася достатньою мірою такими положеннями економічної теорії. Теоретичні принципи оподаткування визначені протягом століть, починаючи з XVI ст., практично залишилися незмінними, їх можна визнати такими, проте, як свідчить історичний досвід, ці принципи змінюються практично на кожному новому етапі розвитку держави, це може бути пов'язано з обранням державою нової економічної політики, розвитком нових сфер у бізнесі. Проте загальні принципи повинні зберегти своє місце, оскільки їх дотримання покликане забезпечити ефективність податкової системи загалом:

- реалізація принципів економічної ефективності, соціальної справедливості, рівності усіх перед законом та недопущення податкової дискримінації;
- оптимального поєднання інтересів держави та платників;
- сприяння інвестиційним процесам та економічному зростанню
- формування податкових правовідносин на засадах, що відповідають вимогам громадянського суспільства і правової держави.

Така систематизація сприяє можливості порівняння принципів, а значить, їх ефективному відбору для максимального використання переваг системного підходу до формування податкової системи.

Література

1. Закон України "Про систему оподаткування в Україні" від 18.02.97 р. № 77/97–ВР (із внесеними змінами і доповненнями).
2. [Електронний ресурс]. – Доступний з: [http://www.polkaknig\(at\)narod.ru](http://www.polkaknig(at)narod.ru)
3. Указ Президента України від 28.06.99 р. № 746 "Про внесення змін до Указу Президента України "Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва" від 03.07.98 р. № 727".
4. Ластовецький А. Оподаткування – найголовніший посередній метод державного регулювання підприємництва // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 7. – С. 76-81.
5. Музиченко С.А. Концептуальні напрями вдосконалення системи оподаткування підприємств малого бізнесу // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 12. – С. 69-74.

УДК 336.225+331.25(477) Ст. викл. О.І. Білик – Інститут підприємництва та перспективних технологій при НУ "Львівська політехніка"

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ В СИСТЕМІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Висвітлено основні правові аспекти оподаткування операцій з недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Розглянуто основні проблеми та недоліки сучасної системи оподаткування в галузі додаткового пенсійного забезпечення; подано низку пропозицій щодо їх усунення.

Senior teacher O.I. Bilyk – Institute of Entrepreneurship and Perspective Technologies at National University "Lviv'ska Politehnika"

Special futures of taxation in the Pension system

Main legal aspects of taxation operation in private pension system in Ukraine are highlighted in the article. Author has highlighted basic problems and defects modern taxation system in branch of extra pension ensuring; is given row of suggestions of removing them.

Постановка проблеми. Діяльність недержавних пенсійних фондів на сьогодні є досить новою як для вітчизняних роботодавців, так і для громадян нашої країни. Тому важливим кроком з боку держави є надання податкових пільг у здійсненні недержавного пенсійного забезпечення. Зміни в податкових законах були потрібні для створення в Україні сприятливого режиму оподаткування коштів, які нагромаджуються в системі недержавного пенсійного забезпечення. Чимало українських підприємств віддали би перевагу українській фондовій біржі перед закордонною, але, на жаль, сьогодні на українському фондовому ринку немає достатніх внутрішніх ресурсів для того, щоб вони змогли ефективно розміщувати власні акції. Саме розвиток недержавного пенсійного забезпечення та недержавних пенсійних фондів сприяє розвитку національної економіки, зокрема ефективно впливає на позитивні зміни на ринку праці і капіталу. Кошти, нагромаджені на пенсійних рахунках їхніх учасників, зазвичай, є значним джерелом інвестицій в економіці. Особливість діяльності пенсійних фондів полягає у тому, що вони зацікавлені здійснювати довготермінові інвестиції для узгодження власних потоків внесків і виплат. Пенсійні фонди є значними інвесторами. А це допомагає розвивати ринок довготермінового запозичення коштів, що в умовах економічної кризи дає змогу захистити вітчизняний фондовий ринок. Тому залучення до недержавних пенсійних фондів юридичних і фізичних осіб набуває на сьогодні вагомого значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні багато вітчизняних науковців та спеціалістів аналізують питання оподаткування у сфері недержавного пенсійного забезпечення. О. Васильченко, Д. Леонов, О. Саєнко надали роз'яснення щодо пільгового оподаткування для учасників та вкладників недержавних пенсійних фондів [1-3]. Г.Д. Боднер здійснив аналіз схем оподаткування у світовій практиці, що дає змогу порівняти наявні схеми, визначити їхні недоліки і переваги, а також застосувати деякі аспекти на вітчизняній практиці [4].

Цілі статті. Важливим аспектом для недержавних пенсійних фондів є залучення вкладників та учасників. Тому метою статті є висвітлення варіанту вкладників, який буде найбільш ефективним. Окрім цього, в системі оподаткування операцій з недержавного пенсійного забезпечення є чимало недоліків, які потрібно висвітлити та вказати шляхи їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Особливостями пенсійних схем різних суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення є те, що надання послуг з недержавного пенсійного забезпечення можуть здійснювати банківські установи, страхові організації та недержавні пенсійні фонди різного типу. Спільною рисою є те, що надходження за пенсійними внесками не зараховують до складу об'єкта оподаткування податком на прибуток фінансового посередника, який забезпечує функціонування відповідної схеми.

Але визначальним чинником для існування та розвитку тих чи інших систем оподаткування операцій з недержавного пенсійного забезпечення є законодавчо встановлені норми та правила діючої в конкретній державі системи оподаткування.

З метою оподаткування операцій з недержавного пенсійного забезпечення слід виділити три етапи надання послуг у цій сфері:

- 1-й етап – етап нагромадження пенсійних активів;
- 2-й етап – етап інвестування пенсійних активів недержавним пенсійним фондом;
- 3-й етап – етап виплати пенсій.

На сьогодні в Україні розроблено основні принципи податкового стимулювання відповідно до зазначених етапів як основного чинника розвитку недержавного пенсійного забезпечення [4].

Зокрема, для забезпечення здійснення першого етапу є участь у цій системі роботодавців. Важливим чинником для участі роботодавців у недержавних пенсійних фондах є також надання податкових пільг. Тепер до складу валових витрат кожного звітного податкового періоду роботодавця – платника податків може бути віднесена сума добровільних пенсійних внесків, здійснених ним за свій рахунок до недержавних пенсійних фондів на користь його працівників, але не більше чотирьох відсотків оподаткованого прибутку попереднього звітного періоду [5]. Звичайно такі чинники, як здійснення самофінансування власної пенсії, зняття навантаження з державної пенсійної системи та залучення довготермінових фінансових ресурсів в економіку, є досить важливими, але, з іншого боку, мають бути також податкові надходження до бюджету країни. Тому встановлюють лімітну суму внесків до недержавних пенсійних фондів: сума таких внесків не може перевищувати 15 % від нарахованої заробітної плати кожного працівника за рік, а також граничного розміру податкової соціальної пільги [6]. На ті суми, які відраховують у недержавний пенсійний фонд, не нараховують обов'язкові внески у соціальні фонди та Пенсійний фонд України. Це є достатнім стимулом для роботодавців, оскільки майже втричі збільшується можливість здійснювати внески у недержавні пенсійні фонди без навантаження на фонд оплати праці. Цей механізм може стимулювати роботодавця як зменшувати затрати за рахунок не нарахування внесків у соціальні фонди на дані суми, так і збільшувати заробітну плату за рахунок такої економії. Отже, знімається кумулятивний ефект розподілу внесків у державний пенсійний фонд та в недержавну пенсійну систему, що надає поштовх для розвитку третього рівня пенсійного забезпечення.

Крім того, внаслідок розірвання договору між роботодавцем та недержавним пенсійним фондом не виникає оподаткування роботодавця-вкладника, оскільки кошти, сплачені раніше до недержавного пенсійного фонду, до роботодавця не повертаються.

Також, якщо на користь фізичної особи внески здійснювалися і роботодавцем, і самою особою чи членом її сім'ї, то для відповідної особи гранична сума податкової пільги зменшується на суму внесків, сплачених її роботодавцем за звітний податковий період.

У разі, коли роботодавець сплачує пенсійні внески до НПФ на рівні 15 % від заробітної плати працівника, то в цьому випадку працівник не отримує жодних пільг на сплату пенсійних внесків, яку здійснює він самостійно на власну користь.

Окрім залучення роботодавців до системи недержавного пенсійного забезпечення через надання пенсійних послуг недержавними пенсійними фондами, пільгове оподаткування надається і фізичним особам, які здійснюють додаткове пенсійне забезпечення на власну користь чи на користь інших осіб. Таким чином, до складу сукупного щомісячного оподатковуваного доходу фізичної особи не зараховують суми пенсійних внесків на недержавне пенсійне забезпечення, які сплачуються або особою-резидентом на власну користь, або ж одним із членів родини першого ступеня спорідненості такої фізичної особи на її користь. Отже, до податкового кредиту зараховують суму витрат фізичної особи на сплату за свій рахунок пенсійних внесків за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом.

Якщо член родини платника податку першого ступеня спорідненості сам є вкладником недержавного пенсійного фонду згідно з окремим пенсійним контрактом, то платник податку не має права нараховувати до складу свого податкового кредиту суму внесків на недержавне пенсійне забезпечення на користь такого члена родини.

Пенсійні внески підлягають оподаткуванню у випадках:

- відрахування роботодавцем до НПФ більше ніж 15 % на місяць від його заробітної плати;
- перевищення суми пенсійних внесків на користь учасника НПФ розміру, який дорівнює сумі місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи, чинного на 1 січня звітного податкового року, помножений на 1.4 та округлений до найближчих 10 грн у розрахунку за такий місяць за сукупністю всіх таких внесків.

Таким чином, на користь учасника недержавного пенсійного фонду пенсійні внески можуть здійснювати з трьох джерел: від роботодавця, від близького родича; учасник може здійснювати внески на свою користь самостійно. Пенсійні внески до недержавного пенсійного фонду може здійснювати як роботодавець, так і сам учасник або його близький родич. Ефект від здійснення пенсійних внесків для кожного із суб'єктів добровільних пенсійних відносин показано в табл. 1. Отже, розвитку недержавного пенсійного забезпечення сприяє фіскальне стимулювання. Звичайно, що для недержавних пенсійних фондів надзвичайно вигідним є залучення якнайширшого кола вкладників. Тому, серед вибраних варіантів вкладників у недержавні пенсійні фонди найбільш оптимальним є той варіант, коли частину вкладу у НПФ здійснює роботодавець, а частину – сам працівник на власну користь (у межах, які дають змогу віднести такі вклади до валових витрат і дають змогу ще здійснювати внески самим учасником на користь самого себе). Таке поєднання допоможе раціонально застосовувати податкову пільгу і дасть змогу залучити більше вкладників і учасників у фонди. Адже здебільшого за умов здійснення пенсійних відрахувань лише роботодавцями працівники-учасники не володіють інформацією у сфері недержавного пенсійного забезпечення. Саме фізичні особи можуть бути основними носіями інформації у цій сфері, що значно розширить поінформованість пересічних громадян щодо питань додаткового пенсійного забезпечення. Також, у разі здійснення пен-

сійних внесків фізичною особою на власну користь, вона має змогу отримати додаткове пенсійне забезпечення без прив'язування до місця праці і конкретного роботодавця. Для роботодавця таке поєднання дасть змогу знизити базу оподаткування за незначних витрат, а також досягнути належного соціального і кадрового ефекту.

Табл. 1. Аналіз ефективності у разі здійснення недержавного пенсійного забезпечення для кожного із учасників

Ефективність	Можливі вкладники в Недержавний пенсійний фонд		
	Роботодавець здійснює відрахування на користь свого працівника (учасника)	Учасник (працівник) здійснює відрахування на власну користь	Близький родич здійснює відрахування на користь учасника (працівника)
	1. Отримання можливості зменшити базу оподаткування. 2. Отримання додаткового інструменту для виконання кадрової політики. 3. Достойна винагорода власних працівників з настанням умов для отримання пенсії. 4. Додаткова можливість для покращання іміджу компанії.	1. Отримання можливості додаткової пенсії, яка дасть змогу забезпечити достойну старість. 2. Додаткова поінформованість у фінансовій сфері, зокрема у питаннях недержавного пенсійного забезпечення. 3. Отримання податкових пільг на стадії нагромадження пенсійних коштів.	1. Отримання можливості додаткового пенсійного забезпечення близької людини (яка, можливо, протягом життя не мала можливості реалізувати власну працездатність, або доходи якої не є достатніми для здійснення додаткового забезпечення) 2. Додаткова поінформованість у фінансовій сфері, зокрема у питаннях недержавного пенсійного забезпечення. 3. Отримання податкових пільг на стадії накопичення пенсійних коштів.
	Недержавний пенсійний фонд		
	Розширюється коло вкладників, що сприяє розвитку недержавного пенсійного забезпечення та популяризації діяльності недержавних пенсійних фондів загалом; покращується інвестиційний клімат країни та матеріальний стан пенсіонерів		

На другому етапі внески поступають до недержавних пенсійних фондів. Оскільки недержавні пенсійні фонди є неприбутковими організаціями, то згідно зі Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств", зокрема п.7.11.4 ст. 7 передбачено звільнення від оподаткування податком на прибуток від здійснення операцій з активами недержавних пенсійних фондів. Крім того, не оподатковується інвестиційний дохід від здійснення операцій з активами (у тому числі пасивні доходи), отриманий на індивідуальні пенсійні рахунки учасників НДФ.

Щодо оподаткування на третьому рівні пенсійних відносин, то тут розроблено стандартну схему. Зокрема, на стадії виплати теж частково застосовано пільгову систему оподаткування. Частковість пільгового оподаткування пов'язана з тим, що на двох попередніх етапах держава вже надавала пільги з оподаткування. Таким чином, держава відтерміновує на 10-20 років податкові зобов'язання і основне податкове навантаження припадає на частину

виплат додаткової пенсії. Але таке податкове навантаження має теж пільговий характер, оскільки держава надає знижену ставку податку на доходи фізичних осіб. Зокрема, під час кожної виплати застосовуватиметься знижувальний коефіцієнт 0.6, тобто пенсіонер буде сплачувати 60 % від встановленої ставки податку на доходи фізичних осіб. Для осіб, старших 70 років, буде діяти нульова ставка податку на доходи фізичних осіб. Таким чином, пенсіонери, які досягли такого віку, зовсім не платитимуть податку на доходи фізичних осіб із отриманої додаткової пенсії [7].

Але й в наявних нормах оподаткування пенсійних фондів та юридичних осіб-роботодавців, які здійснюють внески на користь своїх працівників, є низка недоліків. Зокрема, ці норми не охоплюють всіх відносин у сфері додаткового пенсійного забезпечення.

Основною вадою наявної системи оподаткування в діяльності недержавних пенсійних фондів є багаторазовість оподаткування. Зокрема, оподаткуванню підлягають інвестиційні доходи, велика кількість фізичних осіб оподатковується податком на доходи фізичних осіб. Для послуг, внески на які перевищують 6 тис. грн, ситуація є ще більш проблематичною, оскільки процес надання таких послуг фактично оподатковується на кожному із трьох етапів. З цих причин пропонується запровадити в Україні оподаткування недержавних пенсійних послуг на етапі здійснення виплат споживачам [3]. Для цього діяльність установ, що надають такі послуги, має бути чітко звільнена від оподаткування податком на прибуток підприємств (але лише в частині всіх пасивних доходів). При цьому податкове регулювання пенсійних фондів має збігатися з підходами до регулювання компаній, що займаються довготерміновим страхуванням життя.

Окрім цього, найбільш цілісний механізм оподаткування у сфері недержавного пенсійного забезпечення розроблено саме для пенсійних планів, які забезпечуються спеціальними банківськими рахунками. Проте такі пенсійні плани майже не існують в Україні. Для них спеціально прописано порядок оподаткування як роботодавців, так і фізичних осіб – майбутніх отримувачів пенсій. Таким чином, на сьогодні необхідно створити цілісність і точність у системі оподаткування саме недержавних пенсійних фондів [3].

Також не врегульовано питання про оподаткування операцій з надання послуг у сфері недержавного пенсійного забезпечення пенсійними фондами податком на додану вартість. Тому важливо чітко закріпити статус пенсійних фондів як юридичних осіб, які не є платниками цього виду податку.

Залишилися неврегульованими і питання віднесення до валових витрат засновників НПФ видатків на: державну реєстрацію НПФ; адміністрування НПФ одноосібним засновником; оплату послуг консультантів з інвестиційних питань; забезпечення діяльності ліквідаційної комісії НПФ, а також витрат засновників та роботодавців-платників пенсійного фонду на виплату винагороди членам ради.

Слід врегулювати питання щодо оподаткування НПФ не лише основними податками, але й дрібними, що супроводжують господарську діяльність НПФ податками. Адже, в законодавчому порядку встановлено обов'язкове

стягнення сум заборгованостей перед бюджетом і цільовими фондами, що значно ускладнює роботу фондів, оскільки будь-яка заборгованість може призвести до арешту активів (хоча активи НПФ не можуть бути об'єктом застави). Унаслідок цього фонди можуть недоотримати доходи для своїх учасників, а також не виплатити пенсії своїм учасникам. Тому доцільно в законодавчому порядку встановити обмеження щодо арешту активів НПФ.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, з погляду оподаткування, система надання послуг з недержавного пенсійного забезпечення складається з трьох етапів, на яких грошові потоки переміщуються від одного агента до іншого і можуть бути оподатковані. По-перше, це момент сплати внесків громадянами (особисто або через підприємство-роботодавця). По-друге, це період фінансової діяльності установи і отримання нею інвестиційних прибутків. І, нарешті, – це етап здійснення виплат на користь учасників або власників страхових полісів. Як і в разі оподаткування інших фінансових послуг, податкова система має оподатковувати цей процес на одному з перерахованих етапів, зберігаючи при цьому принцип недопущення багаторазового стягнення податку. Вибір цього етапу є ключовим рішенням у виборі моделі оподаткування кожного сектора фінансових послуг. Саме тому проблеми та шляхи реформування моделі оподаткування самих установ повинні аналізуватись лише у комплексі із двома згаданими аспектами ширшої системи.

На сьогодні важливим кроком не лише для недержавних пенсійних фондів, але й для держави загалом є якнайширше сприяння розвитку недержавного пенсійного забезпечення. З огляду на це, перспективним напрямком розвитку пенсійної системи є поєднання державних пенсійних зобов'язань зі стимулюванням роботодавців і працівників до сплати добровільних додаткових внесків на пенсійне забезпечення. Тому необхідні стимулювання добровільних платежів на пенсійні цілі; удосконалення оподаткування суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення; усунення нерівності прав застрахованих осіб стосовно нагромаджених пенсій.

Система недержавного пенсійного забезпечення покликана створити можливості для збереження та примноження коштів вкладників з метою забезпечення отримання стабільного доходу після настання пенсійного віку. Перевага НПЗ в тому, що збережені кошти збільшуються за рахунок інвестиційного доходу. При цьому державний нагляд за установами пенсійного забезпечення запобігає здійсненню надто ризикованих операцій і втраті пенсійних заощаджень.

Насамперед, врегулювання питання оподаткування операцій з недержавного пенсійного забезпечення приведе до зниження обсягів тіньової економіки. Через пільги в оподаткуванні для учасників і вкладників недержавного пенсійного забезпечення (внески до недержавних пенсійних фондів та одержаний інвестиційний дохід не оподатковуються, а оподатковуються лише пенсійні виплати) і обмеження на ці пільги (внески до недержавних пенсійних фондів не повинні перевищувати 15 % заробітної плати учасника) учасники недержавного пенсійного забезпечення матимуть додатковий стимул вимагати виплату свого заробітку в офіційному секторі.

Література

1. **Леонов Д.** Система оподаткування схем недержавного пенсійного забезпечення. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.zpsocinfo.iatp.org.ua>
2. **Васильченко О.М.** Податкові пільги учасників та вкладників недержавних пенсійних фондів. Проект "Впровадження пенсійної реформи в Україні" м. Львів, травень 2005.
3. **Сасенко О.** Оподаткування діяльності установ недержавного пенсійного забезпечення та довгострокового страхування життя // Юр. бізнес, 28 лютого 2005. – № 3(39).
4. **Боднер Г.Д.** Мировая практика налогообложения в системе негосударственного пенсионного обеспечения.
5. **Закон України** "Про оподаткування прибутку підприємств".
6. **Закон України** Про оподаткування прибутку підприємств від 28.12.1994 № 334/94-ВР.
7. **Леонов Д.** Система должна работать как швейцарские часы // Финансовые услуги № 3/2004.

УДК 336

*Аспір. Г.М. Бакуш; здобувач С.А. Шимко –
Львівський НУ ім. Івана Франка*

СТАТИСТИЧНИЙ МОНІТОРИНГ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Сучасний етап розвитку України характеризується посиленням соціально-економічної диференціації регіонів, що значно ускладнює подальше впровадження ринкових перетворень в країні та ставить під загрозу темпи її економічного зростання. У контексті інтеграції України до європейського співтовариства важливим завданням є формування регіональної політики, яка б відповідала принципам регіональної політики Європейського Союзу і в основі якої б лежала концепція використання власних ресурсів та резервів розвитку, а також стимулювання чинників економічного зростання.

Ключові слова: моніторинг, стратегія, розвиток регіону, стратегічне планування, регіональна політика.

*Post-graduate H.M. Bakush; competitor S.A. Shymko –
L'viv NU named after Ivan Franko*

The statistic monitoring of development strategy of region

This work thesis is investigated theoretical and legal bases of economic planning and the place in the system of state regulation of a national economy and region is certain it. The positive and negative parties in practice of economic planning of social and economic development of region in a context of regional policy are revealed. The analysis of states of development of region is conducted. The scientific and practical recommendations concerning improvement of the organizational mechanism of regional economic planning are developed. The paths of strengthening of financial maintenance of planning of social and economic development of region are offered.

Keywords: monitoring, strategy, development of region, economic planning, region policy.

Постановка проблеми. Зміна пріоритетів суспільного розвитку держави, формування нових підходів та принципів територіального самоврядування потребують від регіональних структур управління розробленням комплексної стратегії розвитку, що сприятиме відродженню економіки регіону, підвищенню рівня життя його населення, та призведе до стабілізації політичної та соціально-економічної ситуації у держави загалом.